

โครงข่ายสังคมกับพื้นที่สาธารณะของชุมชนวัดหมื่นสาร ย่านวัวลาย เชียงใหม่

Social network and public space of Wat Muen San community, Wua Lai district, Chiang Mai

ธารวิมล มิสานูช¹ และ ปราณอม ต้นสุขานันท์²
Thanvimon Misanuch¹ and Pranom Tansukanun²

Received: 2022-12-28

Revised: 2023-04-14

Accepted: 2023-04-20

บทคัดย่อ

ชุมชนวัดหมื่นสาร ย่านวัวลาย เป็นชุมชนดั้งเดิมสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ มีความโดดเด่นด้านชุมชนเข้มแข็งและทำเครื่องเงินที่สืบทอดหลายชั่วอายุคน จากการศึกษาแนวคิดพื้นที่สาธารณะ พบว่า พื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพสูงในเมืองจะช่วยกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเลือก และเชื้อเชิญให้เกิดกิจกรรมทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการสนับสนุนให้เกิดโอกาสและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน งานวิจัยชิ้นนี้มีคำถามว่า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้นของคนในชุมชนวัดหมื่นสาร ย่านวัวลาย เกิดจากการใช้พื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพสูงรูปแบบใด จึงมีกรอบแนวคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง โครงข่ายทางสังคมของชุมชนดั้งเดิมและการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชนวัดหมื่นสาร โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการอ้างอิงแบบลูกโซ่ โดยเริ่มจากบุคคลสำคัญผู้มีบทบาททางสังคมในชุมชน การติดตาม และสังเกตการณ์การใช้งานพื้นที่สาธารณะในชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มทางสังคมที่ใช้งานพื้นที่สาธารณะและมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกันในชุมชนวัดหมื่นสารอย่างเป็นโครงข่ายทางสังคมแบ่งออกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้หญิง (2) กลุ่มช่างดั้งเดิม และ (3) กลุ่มช่างรุ่นใหม่ หมโดยมีการใช้งานพื้นที่สาธารณะของคนในชุมชนสอดแทรกตามพื้นที่ว่างต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วทั่วไปในชุมชน และมีการใช้งานอย่างเนกประสงค์รวม 4 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่วัด พื้นที่ทางสัญจร พื้นที่หน้าบ้าน และพื้นที่ร้านค้าในชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่ากิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมเกิดขึ้นมากในพื้นที่วัด พื้นที่วัดหมื่นสารจึงเป็นพื้นที่สาธารณะหลักและมีความสำคัญสำหรับประกอบกิจกรรมอเนกประสงค์ ในขณะที่พื้นที่ทางสัญจรเป็นพื้นที่ทางสังคมสำหรับคนทุกกลุ่ม พื้นที่

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: Thanvimon14@gmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

หน้าบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมเกี่ยวเนื่องมาจากกิจกรรมทางเลือกของคนทุกกลุ่ม และพื้นที่ร้านค้าในชุมชนเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เกี่ยวเนื่องมาจากกิจกรรมจำเป็น

คำสำคัญ: โครงข่ายทางสังคม พื้นที่สาธารณะ ชุมชนวัดหมื่นสาร ย่านวัวลาย

Abstract

Wat Muen San community, Wua Lai district, is one of the most significant communities in the history and development of Chiang Mai. It has been a silver craft community since the revival of Chiang Mai and is well known to have a strong social network. From the public space concept, high-quality public spaces promote optional activities and social activities, then encourage social interactions. It could be stated that public spaces can foster social interactions among people in the community. The study aimed to analyze the relationship between social networks and the use of public spaces by Wat Muen San residents. It used qualitative research methods including observations, in-depth interviews, people-following and diary notes, snowball sampling technique and sociogram analysis.

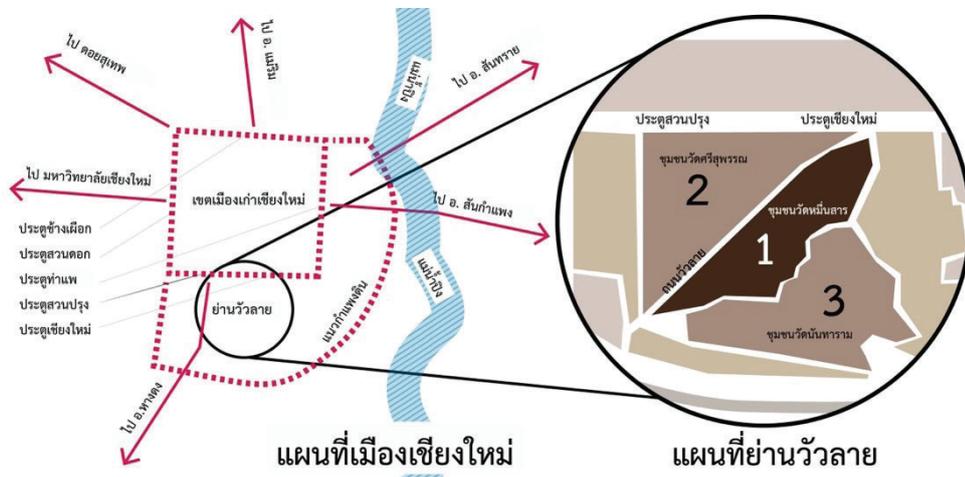
The results identified three interconnected groups of people in the community such as (1) women and craftswomen, (2) traditional craftsmen, and (3) new generation craftsmen. The utilization of public spaces aligns with diverse communal areas, encompassing temple precincts, streets, residential fronts, and neighborhood shops. It was also found that Wat Muen San was the main public space and an important space for multi-purpose activities. While the streets were informal social areas for people of all groups, the house frontages were meeting areas for optional activities, and the local shops were social areas related to necessary activities.

Keywords: social network, public space, Muen San community, WuaLai district

ที่มาและความสำคัญ

เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญและอายุต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 700 ปี และยังคงเป็นเมืองหลักที่สำคัญที่สุดของภาคเหนือ Tansukanun (2019) ขณะเดียวกันเชียงใหม่ยังเป็นแหล่งพื้นที่ชีวิตของผู้คน มีคุณค่าและอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ที่ไม่มีที่ใดเหมือน ลักษณะพื้นที่ภายในเมืองเก่าเชียงใหม่ประกอบไปด้วยกลุ่มพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม (traditional community) ที่อยู่และอาศัยในพื้นที่และสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะความเป็นชุมชนเมืองเก่าของเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากลักษณะทางกายภาพของละแวกบ้านที่มีลักษณะของหมู่บ้านในเมือง (urban village) กล่าวคือเป็นพื้นที่เมืองที่มีบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น มีถนนซอยขนาดเล็ก คดเคี้ยวและยังมีที่ว่างเมืองแบบไม่สม่ำเสมอ (random) อยู่เป็นจำนวนมาก มีเครือข่ายทางสังคมเป็นแบบพึ่งพาอาศัย มีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน รวมถึงการสืบสานและสืบทอดทางวัฒนธรรมประเพณี ความรู้สึกภูมิใจในสถานที่และประวัติศาสตร์ของชุมชน

ชุมชนวัดหมื่นสารบ้านวัวลาย (ดังภาพที่ 1) ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าชั้นนอกทางทิศใต้ ที่บ้านวัวลาย ซึ่งมีชื่อเสียงด้านการทำเครื่องเงิน ได้แก่ ชุมชนวัดหมื่นสาร และชุมชนวัดศรีสุพรรณ และทำเครื่องเงิน ได้แก่ ชุมชนวัดนันทาราม บรรพบุรุษของคนย่านวัวลายย้ายถิ่นฐานมาจากแขวงเมืองปั่น เมืองปู่ ลุ่มแม่น้ำสาละวิน ในยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” สมัยพระยาภาววิไล เมื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว ชาวบ้านที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นช่างฝีมือที่มีความรู้และทักษะด้านการทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน และเครื่องโลหะ พื้นที่ในย่านวัวลายจากนั้นมาจึงเป็นที่ตั้งของชุมชนช่างเครื่องเงิน เครื่องเงิน สืบมาจนปัจจุบัน โดยช่างโลหะได้ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงในเวลาต่อมา

ภาพที่ 1 บริบทของเมืองเชียงใหม่ และย่านวัวลาย

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ของชุมชนเมืองเก่าเชียงใหม่ในปัจจุบัน กลับมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ด้วยการขยายตัวของอุตสาหกรรม และการบริการด้านการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็วในพื้นที่ในเมืองเก่าเชียงใหม่จำนวนสถานที่รองรับการบริการด้านที่พักและโรงแรมในเมืองเชียงใหม่มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาทั้งจากความแออัดและไม่เป็นระเบียบ จากการศึกษาของ Tansukanun & Duangthima (2012) พบว่า พื้นที่ย่านเมืองเก่าทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ได้รับผลกระทบจากการ

ท่องเที่ยวในสถานการณ์ที่รุนแรง เพราะเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมเอื้อต่อการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก โดยการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งสำหรับประชาชนในพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อคนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยมาแต่เดิมมายาวนานถึงชีวิตส่วนตัวและชีวิตประจำวัน จากกิจกรรมการประชุมกลุ่มเพื่อนบ้านชุมชนวัวลาย จัดโดย Southeast Asian Neighborhoods Network (SEANNET) (2018) ยังแสดงให้เห็นถึงความกังวลต่ออิทธิพลและผลกระทบของการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น เรื่องการเพิ่มขึ้นของเกสต์เฮ้าส์และอพาร์ทเมนท์ สัดส่วนของกลุ่มประชากรดั้งเดิม และกลุ่มประชากรใหม่ การจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์การใช้งานพื้นที่สาธารณะของคนในชุมชนในอดีต พื้นที่วัดหมื่นสารนอกจากพื้นที่กิจกรรมทางศาสนาภายในวัดยังมีลานโล่งอยู่มาก ได้ร่มไม้ในวัดจะถูกใช้สำหรับกิจกรรมทางสังคมเพื่อพบปะและพื้นที่เล่นของเด็กและวัยรุ่น พื้นที่ถนนที่มีขนาดเล็กกว่าปัจจุบัน ทำให้พออยู่อาศัยสามารถเดินลัดเลาะผ่านระหว่างบ้านเข้าไปยังท้ายซอยที่เป็นทางซอยตัน มีลำเหมืองขนานถนนเล็ก ๆ แต่ถูกถมไปเป็นทางสัญจรในปัจจุบันได้ไม่มากนัก (วัวลายซอย 3) บ้านเรือนมีบรรยากาศร่มรื่นและมีเสียงการตอกเครื่องเงินตลอดวัน นอกจากนี้ ในช่วงเย็นกลุ่มวัยรุ่นหนุ่มสาวยังนิยมมานั่งเล่นที่แคร่ไม้ไผ่ใต้ต้นจามจุรีริมถนนวัวลาย (ร้านคลังเครื่องเขียน) ต่อมาเมื่อมีการขยายถนน พื้นที่ว่างนี้จึงเปลี่ยนสภาพไป

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและความสำคัญของพื้นที่สาธารณะในชุมชนพบว่าพื้นที่สาธารณะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างให้เกิดความรู้สึก “ผาสุก” ของผู้คน การมีพื้นที่สาธารณะที่ดีช่วยส่งเสริมความสุขในชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความหมายต่อการใช้ชีวิตของคนมากขึ้น พื้นที่สาธารณะมีคุณประโยชน์ช่วยสร้างและส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนในชุมชน ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่าได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เกิดเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ส่งเสริมให้เกิดการอภิปรายทางการเมือง (Oldenburg, 1989) นอกจากนี้ การมีมิติความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ยังช่วยให้เกิดโครงข่ายและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในละแวกชุมชน รวมถึงการช่วยลดค่าครองชีพ ดังนั้นการศึกษาและประสบการณ์ของผู้ใช้งานจริงในชุมชนบนพื้นที่สาธารณะ จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างมากต่อกระบวนการพัฒนาทางสังคมของชุมชนและการออกแบบพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสม

งานวิจัยชิ้นนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะค้นหาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงข่ายทางสังคมของคนในชุมชนวัดหมื่นสาร กับการใช้งานพื้นที่สาธารณะ รวมถึงศักยภาพ โอกาส และอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสมสำหรับชุมชนในบริบทปัจจุบัน โดยมีจุดยืนที่เห็นความสำคัญของ “คนท้องถิ่น” ว่าเป็นหัวใจหลักของ “ชุมชน” ซึ่งเป็นหน่วยสำคัญในการปกป้องรักษา ถิ่นที่อยู่ อันได้แก่ เขตเมืองเก่าเชียงใหม่ให้มีพัฒนาการอย่างยั่งยืน และส่งผลให้เกิดความผาสุกของ “เมือง” โดยส่วนรวมสืบไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. ค้นหาโครงข่ายทางสังคมของชุมชนวัดหมื่นสาร
2. สสำรวจโครงข่ายพื้นที่สาธารณะของชุมชนวัดหมื่นสาร ด้านลักษณะ ตำแหน่ง การใช้งาน และบทบาท

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงข่ายทางสังคมและพื้นที่สาธารณะ รวมถึงศักยภาพ โอกาส และอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน

กรอบแนวคิดงานวิจัย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงข่ายทางสังคม กับพื้นที่สาธารณะ ในชุมชนดั้งเดิม สององค์ประกอบที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กัน คือผู้ใช้งานในท้องถิ่น และพื้นที่สาธารณะ กรอบแนวคิดของงานวิจัยจึงประกอบด้วย การใช้แนวคิดทฤษฎีโครงข่ายทางสังคม (Boissevain, 1974) เพื่อทำความเข้าใจโครงข่ายทางสังคมของชาวชุมชนวัดหมื่นสารในปัจจุบัน และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ (Gehl & Svarre, 2013) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมีชีวิตชีวา (Jacobs, 1961; Appleyard & Lintell, 1972; Whyte, 1980; Gehl, 2010) และแนวคิดพื้นที่สาธารณะในไทย (Atiphot, 2005; Paksukchareem, 2008) (ดังภาพที่ 2) จากนั้นจึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงข่ายทางสังคม และการใช้พื้นที่สาธารณะ เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงพื้นที่เพื่อส่งเสริมการใช้งานพื้นที่สาธารณะ ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมในปัจจุบันต่อไป รายละเอียดของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในงานวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ พื้นที่สาธารณะ หมายถึง พื้นที่หรือสถานที่ที่เปิดกว้างและเข้าถึงได้สำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึง เพศ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ อายุ หรือระดับเศรษฐกิจและสังคม หน้าที่สำคัญของสถานที่สาธารณะคือ การบริการให้เข้าถึงได้ง่าย ในการเป็นสถานที่ที่พบปะของผู้คนและการเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตสาธารณะ (Gehl & Svarre, 2013) คำจำกัดความของพื้นที่สาธารณะมีหลากหลาย แต่ที่สำคัญมักเน้นถึงการเข้าถึง (accessibility) พื้นที่สาธารณะควรเปิดให้ทุกคนเข้าถึงได้โดยทุกคน นอกจากนี้ความเป็นเจ้าของ (ownership) เป็นประเด็นสำคัญสำหรับการใช้พื้นที่สาธารณะ (Carr et al., 1993) เพราะปัจจุบันพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงได้โดยคนจำนวนมาก เริ่มมีเจ้าของเป็นเอกชนมากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะ

ตลาด ห้างสรรพสินค้า สนามเด็กเล่น หรือสวนสนุก การมีเจ้าของเป็นเอกชนสามารถจำกัดการใช้งานได้มากกว่า ด้วยการมียามเฝ้า การห้ามคนบางกลุ่มเข้าพื้นที่ หรือการมีเวลาปิดเปิดประตูทางเข้า อย่างไรก็ตาม แม้พื้นที่สาธารณะจะเป็นเจ้าของโดยรัฐ เช่น สวนสาธารณะหลายแห่งมีการจำกัดการเข้าถึงได้ ด้วยการมีเวลาปิดเปิด เช่นเดียวกัน ดังนั้นความเป็นเจ้าของจึงไม่ใช่ประเด็นชี้ขาดว่าจะทำให้พื้นที่สาธารณะนั้น เข้าถึงได้โดยคนทุกกลุ่มตลอดเวลาแต่อย่างใด ประเด็นที่มักมีการกล่าวถึงอีกประเด็นหนึ่ง ได้แก่ การออกแบบพื้นที่ที่ตอบสนองต่อกิจกรรมสาธารณะ ไม่ว่าจะมีการออกแบบหรือไม่ได้ออกแบบเพื่อกิจกรรมนั้น ๆ ก็ตาม หากมีการยึดใช้เพื่อกิจกรรมสาธารณะย่อมนับเป็นพื้นที่สาธารณะทั้งสิ้น ประเด็นเรื่องการออกแบบนี้ได้รับความสนใจอย่างมากในกลุ่มนักออกแบบ (Tansukanun & Bejrananda, 2007) ว่าพื้นที่แบบใดเหมาะสมสำหรับการใช้งานพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นประเด็นที่งานวิจัยนี้จะกล่าวถึงในการสรุปและอภิปรายผล

2. แนวคิดชุมชนมีชีวิตชีวา แนวคิดนี้มีนักคิดสำคัญหลาย ๆ คน ให้ความสำคัญ และกล่าวว่า ความมีชีวิตชีวาบนพื้นที่สาธารณะเป็นสิ่งชี้วัดหนึ่ง ถึงคุณภาพของพื้นที่สาธารณะที่ประสบความสำเร็จของเมือง พื้นที่สาธารณะที่ประสบความสำเร็จ จะเกิดจากย่านที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านสถาปัตยกรรม การใช้ประโยชน์พื้นที่ กิจกรรม และผู้คน (Project for Public space, 2000) โดยการอนุรักษ์อาคารเก่า และบรรยากาศเมืองเก่า รวมทั้งลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบของชุมชนดั้งเดิม นับเป็นส่วนสำคัญของความหลากหลายที่กล่าวถึงข้างต้น นอกจากนี้ การมีผู้คนอยู่ในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ (eyes on streets) ทำให้เกิดความรู้สึกที่ปลอดภัยบนพื้นที่สาธารณะ (Jacobs, 1961) และสิ่งที่ดึงดูดให้เกิดความมีชีวิตชีวาและความหลากหลายบนพื้นที่สาธารณะ คือ “ผู้คน” ซึ่งความสามารถใช้พื้นที่สาธารณะอย่างหลากหลายในช่วงเวลาตลอดวัน นับเป็นคุณลักษณะพึงประสงค์ของพื้นที่สาธารณะที่ดีด้วย (Whyte, 1980)

สำหรับกิจกรรมที่ควรสนับสนุนให้เกิดบนพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ กิจกรรมทางเลือก (optional activity) และกิจกรรมทางสังคม (Gehl, 2010) ซึ่งต่างเอื้อประโยชน์ต่อกัน และดึงดูดให้คนเข้ามาใช้พื้นที่เพิ่มขึ้น เพราะคนจะดึงดูดให้คนเข้ามาใช้พื้นที่เพิ่มขึ้น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลลดทอนการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ได้แก่ ปริมาณการจราจร หากถนนสายใดมีปริมาณการจราจรสูง จะมีผลทำให้ผู้คนที่อยู่ริมสองข้างถนนมีปฏิสัมพันธ์น้อยกว่าผู้คนที่อยู่ริมถนนที่มีปริมาณการจราจรต่ำ (Appleyard & Lintell, 1972)

3. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะแบบไทย เป็นที่น่าสนใจว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้งานพื้นที่สาธารณะในไทย และพบว่า มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างออกไปจากทฤษฎีทางตะวันตกที่กล่าวถึงข้างต้น กล่าวคือ การใช้พื้นที่สาธารณะแบบไทยมักเป็นการใช้พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และมักเกิดในพื้นที่มีขนาดเล็ก พอเหมาะพอดี อบอุ่น ใกล้ชิด มีร่มเงา สัมพันธ์กับแหล่งน้ำ รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาหาร (Atiphot, 2005; Paksukcharern, 2008) ข้อสังเกตที่น่าสนใจนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการสำรวจการใช้งานพื้นที่สาธารณะจริง และนำไปใช้ในการอภิปรายผลการศึกษาตอนท้ายด้วย

4. แนวคิดโครงข่ายทางสังคม จากแนวความคิดที่ว่า ผู้ใช้งานและโครงข่ายทางสังคมเป็นส่วนสำคัญ และสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่สาธารณะ ดังนั้นการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมจะช่วยให้เราเข้าใจ ลักษณะการใช้งาน และบทบาทของพื้นที่สาธารณะที่เกี่ยวข้องกับโครงข่ายทางสังคมของชุมชนได้ การวิเคราะห์โครงข่ายสังคม (Boissevain, 1974) โดยการทำผังสังคมมิติ (sociometry) ที่สามารถอธิบายความ

สัมพันธ์ของกลุ่มคนในระบบ รวมทั้งระบุความสำคัญของแต่ละคนได้ (Moreno, 1934) ดังภาพที่ 3 และ 4 ในหัวข้อสรุปและอภิปรายผลการวิจัย ซึ่งแสดงจำนวนการกล่าวอ้างถึง (อยู่ใกล้ศูนย์กลางวงกลม) และการกล่าวอ้างถึงเป็นคนแรกหรือคนที่ 2 และเป็นการกล่าวถึงกันทั้งสองทาง หรือกล่าวถึงทางเดียว รายละเอียดเหล่านี้เองที่สามารถระบุความสำคัญของคน และความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในระบบได้

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีการดำเนินงานเป็นลำดับ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาและรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานชุมชนวัดหมื่นสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview method) เพื่อหาโครงข่ายทางสังคมของคนในชุมชน และพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะเบื้องต้น โดยเริ่มต้นจากบุคคลสำคัญและผู้ที่มีการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในชุมชน (key persons & active citizen) และ การติดตามและสังเกตการณ์ (people following technique) การจดบันทึก (recording) เพื่อเขียนอนุทิน (diary) และการสังเกตกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างสั้น ๆ อย่างไม่สม่ำเสมอในพื้นที่สาธารณะ เพื่อทราบพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างละเอียด (Gehl & Svarre, 2013; Whyte, 1980) จากนั้นจึงเป็นการวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการวิจัย เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง เริ่มจากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 3 คน จากคุณสมบัติของบุคคลสำคัญและผู้ที่มีการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในชุมชน และต้องเป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนวัดหมื่นสาร มาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี โดยพยายามกระจายคุณลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกันในการเลือก เช่น เพศ ช่วงวัย ซึ่งช่างเงินและผู้ที่เกี่ยวข้องนับเป็นกลุ่มคนที่สำคัญและมีบทบาทสูงสุดในชุมชนวัดหมื่นสาร จากนั้นจึงใช้การอ้างอิงแบบลูกโซ่ (snowball sampling technique) หรือการอ้างอิงต่อเนื่องแบบสุ่ม นำไปสู่การแนะนำปากต่อปากถึงสมาชิกในชุมชนที่มีการร่วมกิจกรรมทางสังคมในชุมชนอยู่บ่อย ๆ หรือมีความสนิทสนม เมื่อได้ข้อมูล รายละเอียดในจำนวนเพียงพอจนกระทั่งได้ข้อสรุป โดยถือความอึดตัวของข้อมูลเป็นเกณฑ์

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการสัมภาษณ์โดยใช้การถามแบบปลายเปิด (open ended question) หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์กลุ่มทางสังคม และทำผังสังคมมิติ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของโครงข่ายทางสังคม หลังจากนั้นจึงทำการติดตามและสังเกตการณ์

จำนวนกลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก เริ่มต้นจากบุคคลสำคัญผู้มีการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในชุมชน จำนวน 3 คน จนได้ผู้ที่สัมภาษณ์รวมทั้งหมด 21 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 12 คน (คิดเป็นร้อยละ 57) และผู้ชาย 9 คน (คิดเป็นร้อยละ 43) กลุ่มตัวอย่างมีช่วงอายุระหว่าง 14-72 ปี จำนวนมากที่สุดอยู่ในกลุ่มวัยสูงอายุ (later maturity) อายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมา คือ กลุ่มวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (middle adulthood) อายุ 35-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 10 กลุ่มผู้ใหญ่ตอนต้น (early adulthood) อายุ 18-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 15 และกลุ่มวัยรุ่น (adolescence) อายุ 13-18 ปี คิดเป็นร้อยละ 5 ตามลำดับ ตามการแบ่งกลุ่มอายุตามแนวคิดของ Havighurst (1953) โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพช่างเงินมากที่สุด

รองลงมา ได้แก่ อาชีพค้าขาย ข้าราชการเกษียณ นักเรียน และพระสงฆ์ โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90 อาศัยในชุมชน วัดหมื่นสารตั้งแต่เกิด และมีบรรพบุรุษอยู่อาศัยในชุมชนมาก่อน

3. การติดตามและสังเกตการณ์ ทำการติดตามกิจกรรมประจำวัน เฉพาะการใช้งานในขอบเขตพื้นที่สาธารณะ ด้วยการดำเนินการแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) โดยติดตามในวันธรรมดา และวันหยุด รวม 2 วัน ช่วงเวลา 06.00 – 19.00 น. โดยเลือกตัวอย่างจากกลุ่มทางสังคมแบบบังเอิญ (accidental sampling) กลุ่มละ 2 คน จากนั้นบันทึกข้อมูลกิจกรรม ระยะเวลา ระยะทางที่ใช้งาน และปฏิริยาทางสังคมที่เกิดขึ้นบนแผนที่พฤติกรรม (activity mapping) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผล

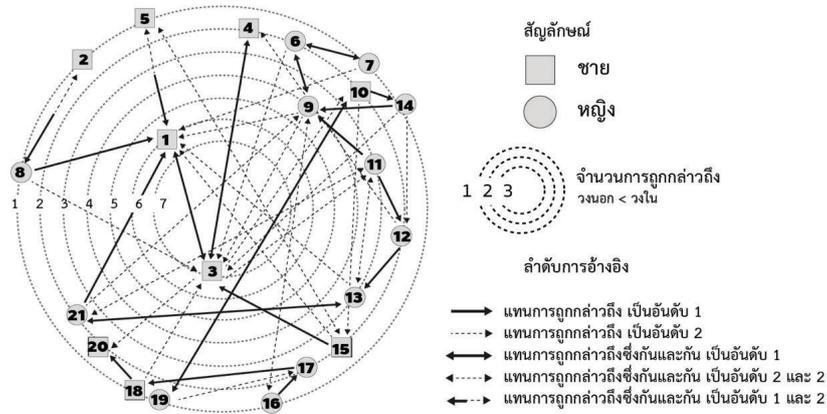
สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คน แสดงว่าชุมชนวัดหมื่นสาร มีความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมที่อยู่ในเมือง (urban village) อย่างชัดเจน เพราะทุกคนมีความรู้สึกภาคภูมิใจในชุมชน มีความรู้จักคุ้นเคยกับสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี รวมถึงรู้จักสมาชิกของชุมชนอื่น ๆ ในย่านวิวาลัยด้วย แสดงความเป็นเครือข่ายทางสังคมแบบขยายของย่านวิวาลัยได้เป็นอย่างดี ซึ่งตรงกับที่ผู้อยู่อาศัยมักให้ข้อมูลว่าเมื่อกกล่าวถึง “ย่านวิวาลัย” ต้องรวมหมายถึงทั้งสามชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดศรีสุพรรณ หมื่นสาร และนันทาราม การสรุปและอภิปรายผลมีประเด็นที่น่าสนใจ ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ในชุมชนและโครงข่ายทางสังคม ตำแหน่งที่อยู่อาศัยในสังคม กิจกรรมในชีวิตประจำวัน และการใช้งานพื้นที่สาธารณะ ดังต่อไปนี้

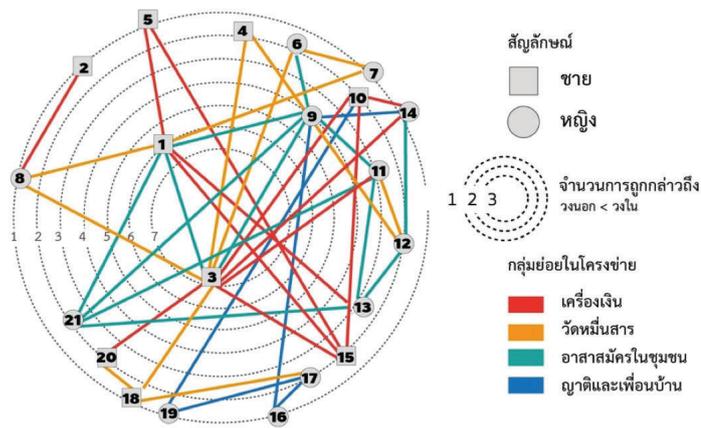
1. ความสัมพันธ์ในชุมชนและโครงข่ายทางสังคม

จากการวิเคราะห์แผนผังสังคมมิติ (ดังภาพที่ 3) พบว่า ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด มีผู้กล่าวถึงมากที่สุด ได้แก่ อดีตผู้นำของชุมชน ปัจจุบันมีธุรกิจเกี่ยวกับการขายเครื่องเงิน (หมายเลข 3) รองลงมา ได้แก่ ช่างดั้งเดิม ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในปัจจุบัน (หมายเลข 1) ส่วนลำดับที่มีการกล่าวถึงรองลงมาเป็นอันดับที่สาม นับว่าน่าสนใจ เพราะเป็นผู้หญิงที่มีการกล่าวถึงมากที่สุดด้วย ได้แก่ ผู้ที่มีกิจการค้าขายทั่วไปในชุมชน (หมายเลข 9) สำหรับคนอื่น ๆ ที่เหลือมีการกล่าวถึงโดยคนอื่น 1-3 ครั้ง

สำหรับการอ้างอิงกันและกัน พบใน 2 รูปแบบ ได้แก่ การกล่าวซึ่งกันและกันเป็นคู่ (mutual choice) และกล่าวซึ่งกันและกันแบบสามเหลี่ยม (triangle) การกล่าวถึงกันแบบสามเหลี่ยมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงอย่างเป็นโครงข่ายและความสัมพันธ์เหนียวแน่น ซึ่งนับเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของการอ้างอิงของกลุ่มตัวอย่างในชุมชนวัดหมื่นสาร

ภาพที่ 3 แผนผังสังคมมิติชุมชนวัดหมื่นสาร

ภาพที่ 4 แผนผังสังคมมิติชุมชนวัดหมื่นสาร แบ่งกลุ่มตามรูปแบบความเกี่ยวข้อง

สำหรับการจัดกลุ่มของความสัมพันธ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน การจัดกลุ่มทางสังคมของแต่ละคนจึงไม่สามารถแยกขาดได้อย่างสิ้นเชิง ทำให้แต่ละคนนอกจากจะอยู่ในกลุ่มหลักที่ตนสังกัดแล้ว ยังสามารถจัดอยู่ในกลุ่มย่อยอื่นได้อีก ลักษณะดังกล่าวนับเป็นจุดเด่นของชุมชนดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

การกล่าวถึงซึ่งกันและกันมักอ้างอิงถึงกิจกรรมทางสังคมและความเกี่ยวข้องต่าง ๆ 4 กิจกรรม (ดังภาพที่ 4) ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเครื่องเงิน กิจกรรมทางศาสนาและวัดหมื่นสาร กิจกรรมอาสาสมัครในชุมชน กิจกรรมของญาติและเพื่อนบ้าน โดยทุกกิจกรรมมีการอ้างอิงถึงกันและกันแบบเป็นสามเหลี่ยม อันแสดงถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น ดังได้กล่าวแล้วในหัวข้อกรอบแนวคิดงานวิจัย เมื่อพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ อาชีพ เพศ ช่วงวัย กิจกรรมทางสังคม พบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สามารถจัดกลุ่มของตัวอย่างทั้ง 21 คน ออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้หญิงและช่าง คือ กลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นช่าง และช่างเงินผู้หญิง

ที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน (2) กลุ่มช่างดั้งเดิม คือ ช่างเงินผู้ขายที่ทำงานต่อเนื่องในชุมชนมายาวนาน และ (3) กลุ่มช่างและคนรุ่นใหม่ เป็นช่างรุ่นใหม่และคนรุ่นใหม่ ที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน การจัดกลุ่มดังกล่าว แบ่งตามเพศ ช่วงวัยและความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อยู่ในกลุ่มเดียวกัน แตกต่างจาก อีกกลุ่มหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด แต่คนที่สังกัดแต่ละกลุ่มดังกล่าวนี้ มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กับกลุ่มอื่น ๆ ด้วย ทำให้กล่าวได้ว่าสมาชิกแต่ละคนไม่ได้แยกเด็ดขาด หรือมีความสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่มตัวเองเท่านั้น แต่ยังมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มอื่นด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 กลุ่มผู้หญิงและช่าง เป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนวัดหมื่นสาร ส่วนมากประกอบอาชีพช่างเงิน อาชีพค้าขาย รองลงมาเป็นข้าราชการเกษียณ โดยมีพระสงฆ์จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วยเนื่องจากผู้หญิงเป็นกลุ่มหลักที่เข้ามาถวายอาหารแด่พระสงฆ์เป็นประจำ และยังช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในวัดด้วย กิจกรรมที่เชื่อมโยงกันในกลุ่มมากที่สุด คือ กิจกรรมอาสาสมัครในชุมชน รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมงานศาสนาและกิจกรรมงานภายในวัด รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานช่างเงิน ผู้หญิงในชุมชน นับว่ารวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่และเหนียวแน่น สืบเนื่องมาจากการติดต่อและกิจกรรมทางสังคมที่มีอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) งานประเพณี งานในวัดหมื่นสาร นอกจากนี้ ยังมีทัศนคติที่สนทนากันและพูดคุยกันทั้งเรื่องชีวิต ครอบครัว การงาน และยังเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมกับชุมชนภายนอกอื่น ๆ เช่น กลุ่มสามชุนชุนย่านวัวลาย

1.2 กลุ่มช่างดั้งเดิม เป็นกลุ่มช่างผู้ขายที่มีบทบาทหลักในชุมชน ส่วนมากประกอบอาชีพช่างเงิน รองลงมา คือ อาชีพค้าขาย ข้าราชการเกษียณ และพระสงฆ์ ซึ่งจัดว่าอยู่กลุ่มนี้ด้วย เนื่องจากยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในวัดหมื่นสาร ความเกี่ยวข้องและเรื่องที่เกี่ยวข้องกันในกลุ่ม ลำดับมากที่สุด คือ เรื่องงานเครื่องเงิน รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมงานศาสนาและกิจกรรมงานภายในวัด และเกี่ยวข้องในเรื่องกิจกรรมอาสาสมัครในชุมชน ได้แก่ กลุ่มกรรมการวัดหมื่นสาร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวัดหมื่นสาร กลุ่มช่างดั้งเดิมมักมีการติดต่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับการทำงาน เทคนิค และวิธีการจัดจำหน่ายตามความคุ้นเคยในเครือข่ายของช่างดั้งเดิม และมีความสนิทสนมกัน มีการนับถือช่างอาวุโส อย่างไรก็ตาม โดยปกติช่างดั้งเดิมจะทำงานคนเดียวหรือทำภายในครอบครัวอยู่ที่บ้าน แต่เมื่อมีการว่าจ้างงานระดับใหญ่ขึ้นมักจะเรียกสมาชิกในเครือข่ายช่างที่คุ้นเคยมาทำงานร่วมกัน และเมื่อมีเวลาว่างมักจะมีการนัดพบปะกันเป็นประจำ ที่ร้านค้าหรือบ้านของสมาชิกในชุมชน

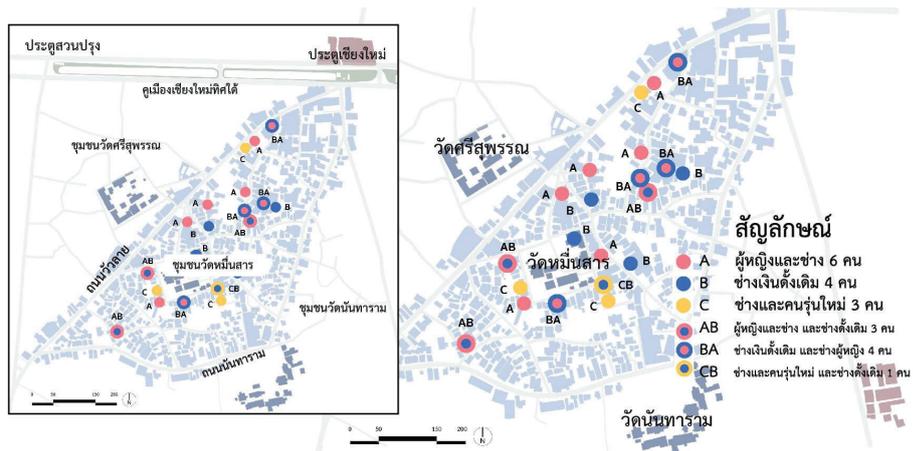
1.3 กลุ่มช่างและคนรุ่นใหม่ ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพช่างเงิน อาชีพค้าขาย และนักเรียน กลุ่มช่างเงินรุ่นใหม่มีอายุน้อย มีการผลิตเครื่องเงินที่การประยุกต์ด้วยศิลปะสมัยใหม่ การจัดจำหน่ายเครื่องเงินต่างไปจากกลุ่มช่างดั้งเดิม และโครงข่ายติดต่อกับช่างฝีมือกลุ่มดั้งเดิมในเครือข่ายของญาติ และช่างประเภทอื่นนอกชุมชน แต่มีได้อ้างอิงถึงกันภายในชุมชนมากนัก นอกจากนี้ ยังพบว่าโครงข่ายทางสังคมระหว่างคนรุ่นใหม่มีน้อยและไม่ค่อยรู้จัก ติดต่อกัน และคุ้นเคยกัน

2. ตำแหน่งที่อยู่อาศัยในชุมชน

ย่านวัวลายปัจจุบัน ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัยของคนท้องถิ่นเป็นส่วนมาก รองลงมา คือ พื้นที่พาณิชย์กรรมที่กระจุกตัวริมทางสัญจรหลัก ได้แก่ ถนนวัวลาย สถานที่สำคัญของย่านมีเกี่ยวข้องกับพื้นที่

วัดในชุมชนและบ้านของช่างเงิน วัดหมื่นสารเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ จึงมีการจัดตั้งหอศิลป์ฯ และพิพิธภัณฑ์ทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายในพื้นที่วัด นอกจากนี้ บ้านของช่างเงินในชุมชนยังมีความสำคัญสำหรับเป็นพื้นที่เรียนรู้งานหัตถกรรมของชุมชน และทุกวันเสาร์ช่วงเย็น ถนนวัวลายถูกใช้เป็นพื้นที่จัดถนนคนเดินที่มีชื่อเสียงในแง่สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ (ดังภาพที่ 5)

เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่อยู่อาศัยในชุมชน ของกลุ่มตัวอย่างที่มีการอ้างอิงถึงกันจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าโครงข่ายของคนในชุมชนกระจุกตัวอยู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน โดยเฉพาะรอบ ๆ บริเวณวัด และศูนย์กลางของพื้นที่ชุมชนทางตอนเหนือ หรือ “บ้านบน” ตามเส้นทาง ซอย 1 มากกว่าละแวกบ้านบริเวณทิศใต้และตะวันออกซึ่งเป็นขอบของชุมชน บ้านของกลุ่มตัวอย่างยังตั้งกระจายอยู่ใน ซอย 3 ซอย 4 และซอย 7 (ดังภาพที่ 5) มีการใช้งานเป็นที่อยู่อาศัย ที่ทำงานช่างเงิน และพื้นที่พาณิชย์กรรม ซึ่งยังเป็นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน (mixed use) อันเป็นลักษณะพึงประสงค์ของย่านในเมืองแบบยั่งยืน (UN-HABITAT, 2022) อีกด้วย ตำแหน่งที่อยู่อาศัยนี้เน้นให้เห็นความสำคัญของพื้นที่บริเวณศูนย์กลางชุมชน เมื่อนำไปพิจารณาร่วมกับความสำคัญด้านต่าง ๆ ของโครงข่ายเส้นทางในชุมชน สามารถนำไปสู่การสนับสนุนให้เกิดโครงข่ายเส้นทางที่มีชีวิตชีวา

ภาพที่ 5 ตำแหน่งที่อยู่และกลุ่มโครงข่ายสังคม และบริบทที่สำคัญในย่านวัวลาย

3. กิจกรรมในชีวิตประจำวัน

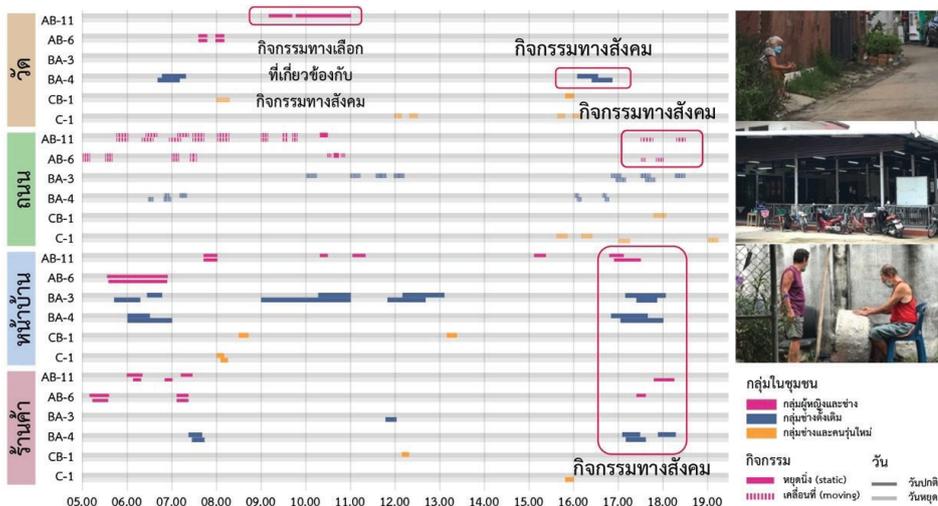
การใช้งานพื้นที่สาธารณะในปัจจุบันสามารถจำแนกกิจกรรมในชีวิตประจำวันบนพื้นที่สาธารณะของชุมชนวัดหมื่นสาร เป็น 4 ประเภทกิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมจำเป็น เช่น การทำงานเครื่องเงินภายในบ้าน การทำความสะอาดบ้าน การซื้อของ การไปโรงเรียน การกวาดลานวัดของพระสงฆ์ การรับประทานอาหารที่ร้านค้า การเดินกลับบ้าน เป็นต้น (2) กิจกรรมทางเลือก เช่น การออกกำลังกาย ใช้เครื่องออกกำลังกาย การเดิน วิ่ง ปั่นจักรยาน เป็นต้น (3) กิจกรรมทางสังคม เช่น การร่วมงานประเพณี ทำบุญ งานศพ เป็นต้น และกิจกรรมซึ่งไม่ตรงกับกรจำแนกตามทฤษฎีกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะของ Gehl (2010) และ (4) กิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคม คือ กิจกรรมที่มีฐานมาจากงานอาสาสมัครของชุมชน ซึ่งผู้ทำกิจกรรมเลือกให้ความสำคัญและถือว่าเป็นหน้าที่ทางสังคม เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มกรรมการวัดหมื่นสาร เป็นต้น

จากการติดตาม สังเกตการณ์ และบันทึกกิจกรรมประจำวันของกลุ่มทางสังคม ทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มละ 2 คน รวมจำนวน 6 คน พบว่า มีการใช้งานในเวลาที่แตกต่างกัน 4 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเช้า 06.00-09.00 น. ช่วงสาย 09.00-12.00 น. ช่วงบ่าย 12.00-16.00 น. ช่วงเย็น 16.00-19.00 น. บนพื้นที่สาธารณะ 4 ประเภท ซึ่งมีคุณลักษณะและรูปแบบการใช้งานที่แตกต่างกัน ได้แก่ พื้นที่วัด พื้นที่ทางสัญจร พื้นที่หน้าบ้าน พื้นที่ร้านค้าในชุมชน โดยแต่ละกลุ่มมีจังหวะในชีวิตประจำวันสอดคล้องกันในด้านเวลา กล่าวคือ ช่วงเช้า และช่วงเย็น เป็นช่วงเวลาของคนทุกกลุ่ม (ดังภาพที่ 6) ส่วนช่วงกลางวัน จะเป็นช่วงเวลาของช่างดั้งเดิมและกลุ่มผู้หญิงและช่าง โดยช่างรุ่นใหม่จะปรากฏตัวเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในช่วงเวลาดังกล่าว มีรายละเอียดของกิจกรรมประจำวันหรือจังหวะเวลาของแต่ละกลุ่ม ดังต่อไปนี้

3.1 กลุ่มผู้หญิงและช่าง ใช้เวลาในช่วงเช้าทำกิจกรรมจำเป็น เช่น การจ่ายตลาด การไปวัดเพื่อส่งของ บนทุกพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะทางสัญจรที่ใช้เดินทางไปยังตลาด บ้าน และ วัด นอกจากนั้นใช้พื้นที่สาธารณะหน้าบ้านและร้านค้าอีกครั้งในช่วงเย็นสำหรับกิจกรรมทางเลือก อาทิ การนั่งเล่นพักผ่อน (ดังภาพที่ 6 ขวาบน) ใช้พื้นที่ในวัดหมื่นสารเพื่อร่วมกิจกรรมทั้งกิจกรรมทางสังคม และสำหรับกิจกรรมเกี่ยวกับอาสาสมัคร เช่น การแวะมาช่วยงานฌาปนกิจ (ดังภาพที่ 6 ขวากลาง) การมาทำความสะอาดอาคารในวัด ที่เกิดขึ้นอย่างชั่วคราวในตลอดวันช่วงสั้น ๆ

3.2 กลุ่มช่างดั้งเดิม ใช้พื้นที่ในวัดและทางสัญจรอบชุมชนสำหรับกิจกรรมทางเลือกในช่วงเช้าและเย็น เช่น การเดินออกกำลังกาย การรดน้ำต้นไม้ ใช้พื้นที่หน้าบ้านสายและป้ายและเย็นสำหรับกิจกรรมจำเป็น การพบปะของช่างเงิน (ดังภาพที่ 6 ขวาล่าง) และร้านค้าในชุมชนในช่วงเวลาเย็นเพื่อกิจกรรมทางเลือก ได้แก่ การสังสรรค์พูดคุยกัน

3.3 กลุ่มช่างและคนรุ่นใหม่ พบว่า ใช้เวลาตลอดวันอยู่ภายในบ้าน และมีการติดต่อระหว่างช่างและคนรุ่นใหม่เพื่อติดต่อประสานงานเกี่ยวกับเครื่องเงินบ้าง ในช่วงบ่ายออกไปที่นอกชุมชนเพื่อทำธุระและแวะซื้อของเล็กน้อยที่ร้านในชุมชน ช่วงเย็นมักมีการนัดสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อนที่บ้านหรือร้านค้าในชุมชน

ภาพที่ 6 แผนภูมิแสดงกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ 3 กลุ่มทางสังคม และภาพกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่ นั่งเล่นพักผ่อน (ขวาบน) ช่วยงานฌาปนกิจ (ขวากลาง) และการพบปะของช่างเงิน (ขวาล่าง)

4. การใช้งานและพื้นที่สาธารณะ

การใช้งานพื้นที่สาธารณะในชุมชนมีอย่างหลากหลาย รวมจำนวน 25 สถานที่ และสามารถจำแนกพื้นที่สาธารณะของชุมชนวัดหมื่นสาร เป็น 4 ประเภท (ดังภาพที่ 7) ได้แก่ พื้นที่วัด ประกอบด้วย วัดหมื่นสาร วัดศรีสุพรรณ วัดนันทาราม พื้นที่ทางสัญจร ประกอบด้วย ถนนวิบูลย์ ซอย 1 ซอย 3 ซอย 4 ซอย 7 ถนนนันทาราม พื้นที่หน้าบ้าน ประกอบด้วย พื้นที่หน้าบ้าน ใน ซอย 1 ซอย 3 และพื้นที่ร้านค้าในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ร้านอาหารซอย 3 ร้านเครื่องเงินบนถนนวิบูลย์ ร้านขายของชำซอย 3 และ ซอย 4 ร้านอาหารตามสั่ง ซอย 4 ตลาดประตูเชียงใหม่ และตลาดประตูก้อม

จากการเปรียบเทียบการใช้งาน หรือกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ 4 ประเภท (ดังภาพที่ 7 และภาพที่ 8) และการใช้งานพื้นที่สาธารณะของคน 3 กลุ่ม พบว่า วัดหมื่นสารเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมทางเลือก กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคม วัดจึงนับเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับชุมชนวัดหมื่นสาร พื้นที่ทางสังคมที่สำคัญลำดับที่รองลงมา ได้แก่ พื้นที่หน้าบ้านและพื้นที่ร้านค้า เพราะเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการของคนทุกกลุ่ม กิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้ มักสืบเนื่องมาจากกิจกรรมจำเป็น ได้แก่ การเดินทางมาเพื่อซื้อสินค้า หรือของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้พบปะกับ “ผู้คนที่รู้จัก-คุ้นเคย” กันในชุมชน จึงเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีชีวิตชีวาตามมาด้วยเสมอ ๆ ส่วนพื้นที่ทางสัญจรเป็นพื้นที่สำคัญ ในแง่ที่เข้าถึงได้สำหรับทุกกลุ่มสำหรับกิจกรรมจำเป็น และยังเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานสำหรับกิจกรรมทางเลือก เช่น การวิ่ง เดินเล่น ปั่นจักรยาน ในกลุ่มผู้หญิงและช่างดั้งเดิม มากกว่ากลุ่มช่างและคนรุ่นใหม่ ซึ่งกิจกรรมทางเลือกเหล่านี้ก็อาจนำไปสู่กิจกรรมทางสังคมได้ต่อไป นับเป็นพื้นที่ที่เนกประสงค์ที่เข้าถึงได้ง่าย ๆ และมีคนอย่างน้อย 2 ใน 3 กลุ่ม ที่ใช้พื้นที่เหล่านั้นนอกเหนือจากการเดินทางติดต่อกันเท่านั้น

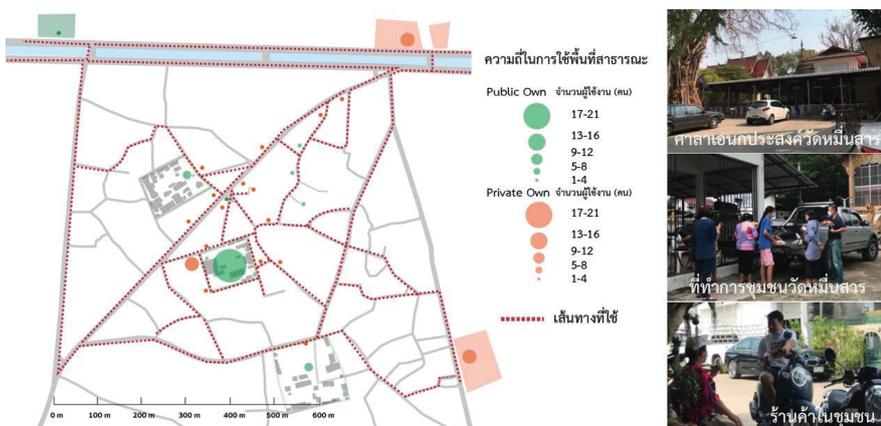
เมื่อทำการเปรียบเทียบข้อมูลการใช้งานในพื้นที่สาธารณะในอดีตกับปัจจุบันจากการสัมภาษณ์ (ดังตารางที่ 1) พบว่า สถานการณ์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลง ทำให้การใช้งานพื้นที่สาธารณะของคนในชุมชนมีแนวโน้มลดน้อยลง ผู้ปกครองของเด็ก ๆ ไม่กล้าให้ลูกเล่นบนถนนเช่นในอดีตเนื่องจากเสี่ยงอันตราย ที่วางในวัดถูกใช้งานเต็มพื้นที่และข้อจำกัดในการใช้งานมากขึ้นกว่าในอดีต รวมทั้งบรรยากาศของชุมชนที่ขยายตัวไปสู่แบบเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชนมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น จึงทำให้มีความต้องการใช้งานพื้นที่สาธารณะในชุมชนน้อยลง

ตาราง 1 การเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์การใช้งานพื้นที่สาธารณะในชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

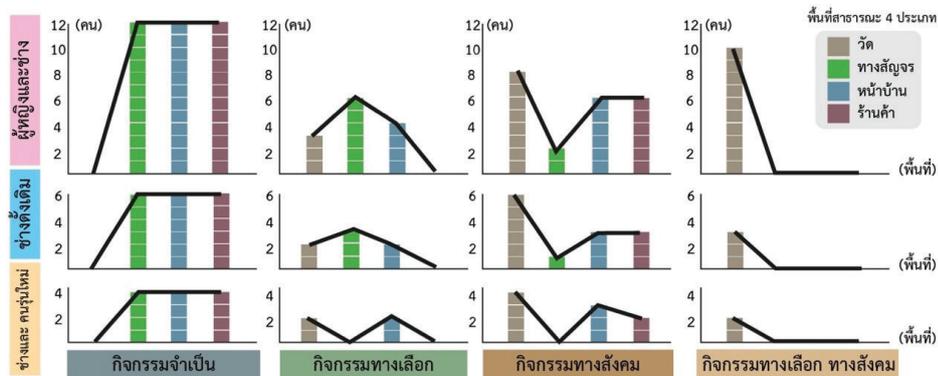
พื้นที่สาธารณะชุมชน	อดีต	ปัจจุบัน
1. วัด	วัดมีพื้นที่ว่างมากและมีลานกว้าง ซึ่งใช้เป็นเป็นที่เล่นของเด็ก บรรายากาศร่มรื่นและเย็น	วัดมีอาคารมากขึ้น พื้นที่ลานว่างถูกปรับให้เป็นพื้นที่เข้าจอดรถช่วงกลางวัน ร่มเงาต้นไม้ลดลง
2. ถนน	ถนนเป็นที่เล่น ขนาดเล็ก ไม่มีรถสวน มีลำเหมือง ร่มรื่น ขอยลัดมีมากมาย ใช้ลัดไปยังพื้นที่ในซอยเล็ก ๆ	ถนนมีขนาดใหญ่ขึ้นและมีกรรมล่ำเหมืองส่วนใหญ่ ถนนเต็มไปด้วยรถพลุกพล่านทั้งวัน
3. ริมทางเท้า	แคร่ริมถนนได้ร่มไม้ เป็นพื้นที่นั่งเล่น และจุดพบปะของคนหนุ่มสาว รู้จักกันทั้งชุมชน	ริมทางเท้าไม่มีร่มเงาใหญ่ ๆ จุดนัดพบของคนหนุ่มสาวในชุมชนเปลี่ยนไปมา และมักไม่ค่อยรู้จักกัน
4. หน้าบ้าน ร่มรั้ว	ช่างเงินอยู่บ้านและทำงานที่บ้านทั้งวัน มีบรรยากาศเสียงดีเครื่องเงินตลอดวันทั้งชุมชน	อาชีพในชุมชนหลากหลายมากขึ้น ที่อยู่อาศัยถูกปรับให้เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม ร้านค้า โรงแรม มากขึ้น

ภาพที่ 7 ตำแหน่งที่ตั้งพื้นที่สาธารณะในชุมชนวัดหิมนัสาร 4 ประเภท

ภาพที่ 8 พื้นที่สาธารณะที่มีการใช้งาน 25 สถานที่ และความถี่ในการใช้งานพื้นที่สาธารณะ

ภาพที่ 9 จำนวนผู้ใช้งานจำแนกตามกิจกรรม บนพื้นที่สาธารณะ 4 ประเภท

บทสรุปและเสนอแนะ

จากกรอบแนวคิดในงานวิจัยที่มุ่งศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะชุมชนวัดหมื่นสารย่านวัวลาย ผ่านการศึกษาโครงข่ายทางสังคมและพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ จึงนำมาสรุปและขอเสนอแนะใน 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. โครงข่ายทางสังคม จากผลการศึกษาข้างต้นเห็นได้ว่าชุมชนวัดหมื่นสารยังคงมีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิมในเขตเมืองเก่า แบบหมู่บ้านในเมือง (urban village) อย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม ชาวชุมชนสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มทางสังคมอีก 3 กลุ่ม ค่อนข้างชัดเจน ถึงแม้ว่าแต่ละกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกันก็โดยมีความสัมพันธ์กับลักษณะการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนแตกต่างกันไป เช่น กลุ่มผู้หญิงและช่าง มีการใช้งานพื้นที่สาธารณะในชุมชนมากกว่ากลุ่มช่างดั้งเดิมชาย กลุ่มช่าง และคนรุ่นใหม่ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการใช้งานพื้นที่สาธารณะในชุมชนอย่างหลากหลาย และพื้นที่ที่ใช้งานยังมีขอบเขตกว้างขวางกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างน่าสนใจ เพราะกลุ่มผู้หญิงและช่าง มีบทบาททางสังคมอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมมิติในชีวิตประจำวันเกือบครบทุกมิติ นับว่ามีบทบาททางสังคมสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ มีข้อยกเว้นเพียงการไปทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอื่นที่วัดนอกชุมชน ได้แก่ วัดศรีสุพรรณ และวัดนันทาราม ที่เห็นว่าเป็นบทบาทสำหรับผู้ชายมากกว่า ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการนับญาติฝ่ายหญิงของชาวล้านนา ที่เมื่อมีการแต่งงานฝ่ายชายจะเข้ามาในเรือนของฝ่ายหญิง ยังเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติมาจนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับกลุ่มช่างผู้ชาย มักดำเนินกิจกรรมประจำวันอยู่บริเวณพื้นที่บ้านมากกว่า และด้านกิจกรรมทางสังคมของผู้ชายพบว่าเกี่ยวข้องกับภายนอกชุมชนมากกว่าผู้หญิง ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น นอกจากนี้พบว่า กลุ่มช่างและคนรุ่นใหม่ มีบทบาทและความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนน้อยกว่าทั้งสองกลุ่ม โดยมีใช้งานสำหรับกิจกรรมทางเลือกน้อย ใช้พื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมจำเป็นเป็นหลัก การทำงานเป็นแบบปัจเจกและไม่ได้ติดต่อและเชื่อมโยงโครงข่ายแบบกลุ่ม รวมทั้งมีกิจกรรมทางสังคมน้อย ซึ่งกระจุกอยู่ในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น

จากโครงข่ายทางสังคมและกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบและความเกี่ยวข้องที่สอดคล้องกับแนวคิดในวรรณกรรมที่ได้ทำการศึกษา ในแง่ของคุณลักษณะของเครือข่ายทางสังคมตามแบบสังคมตะวันออก ที่สมาชิกในสังคมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ที่ผูกพันแน่นแฟ้นแบบเครือญาติ สมาชิกในชุมชนยังรู้จักคุ้นเคย ไปมาหาสู่ และติดต่อกันผ่านการทำกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกันบนพื้นที่สาธารณะเป็นอย่างดี

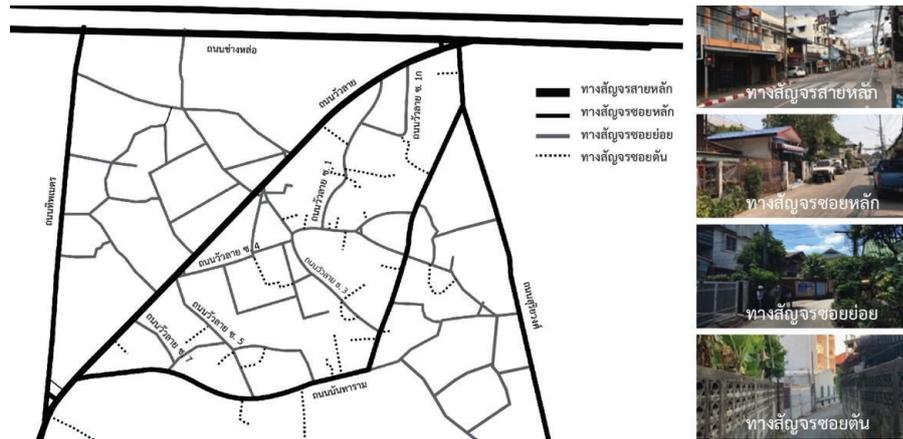
อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันเครือข่ายทางสังคมชุมชนวัดหมื่นสารจะมีการดำเนินอย่างเหนียวแน่น แต่มีข้อสังเกตว่า มีกระจุกตัวของกิจกรรมทางสังคมอยู่ในกลุ่มผู้นำ กรรมการวัดหมื่นสาร และกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มดั้งเดิมเท่านั้น ขาดผู้ร่วมกิจกรรมในกลุ่มวัยทำงานและวัยรุ่น นับว่าเป็นลักษณะร่วมของชุมชนแบบดั้งเดิมในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่น่ากังวลสำหรับการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนในอนาคต จึงควรสนับสนุนและกระตุ้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนกลุ่มอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยน และแสดงศักยภาพ หรือสนับสนุนให้เปิดพื้นที่สำหรับคนกลุ่มนี้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็ผลดีสำหรับกิจกรรมทางสังคม และการพัฒนาชุมชนในอนาคตได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

2. พื้นที่สาธารณะ จากข้อสังเกตเบื้องต้นที่เห็นว่า ชุมชนวัดหมื่นสารขาดแคลนพื้นที่สาธารณะ ที่จะส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมในชุมชน กระทั่งเกิดเป็นคำถามของงานวิจัย ที่ต้องการค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายทางสังคมกับพื้นที่สาธารณะนั้น งานวิจัย พบว่า โดยแท้จริงแล้วชุมชนวัดหมื่นสาร มีพื้นที่สาธารณะ สอดแทรกตามพื้นที่ว่างต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วทั่วไปในชุมชน และมีการใช้งานพื้นที่เหล่านี้ค่อนข้างประปรายรวม 4 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่วัด พื้นที่ทางสัญจร พื้นที่หน้าบ้าน และพื้นที่ร้านค้าในชุมชน โดยมีรายละเอียดข้อสังเกต ซึ่งนำมาสู่บทสรุปการใช้งานและแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ ดังต่อไปนี้

2.1 พื้นที่วัด วัดหมื่นสารเป็นสถานที่สำคัญและเป็นพื้นที่สาธารณะหลักที่รองรับกิจกรรมที่หลากหลายของชุมชน กิจกรรมภายในวัดทำให้เกิดการพบปะระหว่างคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและช่างซึ่งมีบทบาทมากต่อกิจกรรมทางสังคมที่มากที่สุด นอกจากนี้ ยังพบว่าพระสงฆ์และชาวบ้านเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และรู้จักกันอย่างคุ้นเคย ส่งผลให้โครงข่ายทางสังคมระหว่างวัดและบ้านเหนียวแน่นสืบเนื่องมา

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการจัดสรรพื้นที่ว่างสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด แต่ผู้คนมักกล่าวถึงความไม่สะดวกในการใช้งานเนื่องจากข้อขัดแย้งในการพัฒนาพื้นที่ของวัดกับความต้องการที่หลากหลาย การศึกษาพบว่า พื้นที่โล่งภายในวัดมีปริมาณลดลง ถูกแทนที่ด้วยการจอดรถ ซึ่งเป็นสถานการณ์ของพื้นที่สาธารณะในเมืองเก่าปัจจุบันที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางสายตา ความรู้สึกไม่ปลอดภัย และไม่สะดวกต่อการใช้งาน การใช้พื้นที่สาธารณะของวัด จึงควรมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่และเงื่อนไขในการใช้งานที่เหมาะสม โดยจะต้องอาศัยการร่วมมือจากวัดและการบำรุงรักษาจากชุมชน ควรสนับสนุนให้พื้นที่วัดหมื่นสารมีการใช้พื้นที่อย่างมีชีวิตชีวา โดยสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายและดึงดูดผู้ใช้งานทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน มีการอำนวยความสะดวกทั้งด้านพื้นที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น บริการระบบอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ พื้นที่วัดควรมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสุขภาพสำหรับคนในชุมชน เพื่อลดการเจ็บป่วยและยังเป็นผลดีกับโครงข่ายทางสังคม ทำให้เกิดกิจกรรมทางเลือกที่สามารถกระตุ้นการพบปะและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ของคนต่างกลุ่มได้เป็นอย่างดี เช่น พื้นที่นันทนาการ พื้นที่เล่นสำหรับเด็ก เป็นต้น

2.2 พื้นที่ทางสัญจร ถนนหรือทางสัญจร คือ พื้นที่สาธารณะสำหรับการเดินทางที่เชื่อมโยงสถานที่ทุกส่วนของชุมชนเข้าด้วยกัน ทางสัญจรภายในชุมชนวัดหมื่นสารมีขนาดที่แตกต่างกัน 4 ระดับ (ดังภาพที่ 10) ได้แก่ ถนนหลัก (12 เมตร ขึ้นไป) ซอยหลัก (6-12 เมตร) ซอยย่อย (3-6 เมตร) และซอยตัน (1-2 เมตร) มีการใช้งานตลอดทั้งวันของคนทุกกลุ่ม

ภาพที่ 10 ระดับพื้นที่สาธารณะประเภททางสัญจรในชุมชนวัดหมื่นสาร

ทางสัญจรหลัก ได้แก่ ถนนวัวลายมีการจราจรพลุกพล่านตลอดทั้งวัน แตกต่างกับถนนในซอยที่มีการจราจรไม่พลุกพล่าน ที่มีขนาดเล็กแคบแคบและความยาวแบ่งช่วงสั้น ๆ ตัดด้วยซอยย่อย นอกจากนี้ยังประกอบด้วยพื้นที่สีเขียวริมรั้วและต้นไม้ใหญ่ เกิดบรรยากาศที่ผสมผสานและเป็นมิตร คนในชุมชนนิยมใช้เส้นทางลัดในซอยเล็กลัดเลาะโดยไม่ต้องผ่านถนนสายหลัก เช่น ซอย 1ก ซอย 3 และซอย 4 ระหว่างเส้นทางที่คุ้นเคยและความเร็วต่ำ ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การมองเห็น การทักทายสั้น ๆ ของคนในชุมชนที่พบอย่างเป็นประจำในเส้นทางเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ Jacobs (1961) ได้สนับสนุนว่าขนาดถนนที่แบ่งบล็อกสั้น ๆ ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการเดินทาง และการทะลุผ่าน

นอกจากนี้ ในแง่ของกิจกรรมทางเลือก ทางสัญจรในซอยเป็นเส้นทางสำหรับการออกกำลังกาย การวิ่ง การเดินเล่น การปั่นจักรยาน พื้นที่ว่างเล็ก ๆ ระหว่างริมทางและริมรั้วที่มีมานั่งตั้งวางไว้ถูกใช้เป็นจุดหยุดพัก มีที่นั่งพักผ่อนช่วงสั้น ๆ และการทักทายของคนในชุมชนที่เดินผ่านไปมาในช่วงเวลาเย็น ซึ่งพบเห็นบนทางสัญจรสายหลักน้อยกว่า สอดคล้องกับทฤษฎีของ Appleyard & Lintell (1972) ที่ว่าบนถนนที่มีการจราจรหนาแน่นน้อยจะมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสูงกว่าถนนที่มีการจราจรหนาแน่นมาก รวมทั้งขนาดและสภาพแวดล้อมที่พอเหมาะ พื้นที่เล็ก แคบ ลัดเลาะ จะช่วยส่งเสริมบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดการพบปะทางสังคม (Paksukcharern, 2008)

การคงไว้ซึ่งลักษณะถนนขนาดเล็ก และการมีปริมาณการสัญจรบนถนนน้อยนี้เอง จึงเป็นกุญแจสำคัญ สำหรับการสนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนที่ดี นอกจากนี้ ยังส่งเสริมบรรยากาศเมืองเก่าที่มีอัตลักษณ์ มีชีวิตชีวา รวมทั้งยังสามารถเพิ่มพื้นที่ว่างที่เข้าถึงง่ายให้คนทุกกลุ่ม เพื่อดึงดูดการใช้งาน

ในช่วงเวลาที่เหมาะสม จึงควรมีมาตรการจำกัดช่วงเวลาการจอดรถยนต์ริมทางสัญจร และจำกัดความเร็ว ยานพาหนะในชุมชนช่วงเวลาเช้าและเย็น นอกจากนี้ ยังควรพัฒนาพื้นที่ริมทางสัญจรให้เป็นพื้นที่สีเขียว มีร่มเงา อันเป็นลักษณะอันพึงประสงค์สำหรับส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งสิ้น

2.3 พื้นที่หน้าบ้าน คือ พื้นที่ว่างบริเวณหน้าบ้านและประตูรั้วทางเข้า เป็นพื้นที่ว่างเล็ก ๆ ก่อนเข้าถึงพื้นที่ภายในบ้าน มักใช้เป็นพื้นที่พักผ่อน พื้นที่นั่งรอ บ้านบางหลังมีการเว้นพื้นที่ว่างและมีที่นั่งวางไว้ พื้นที่หน้าบ้านของชุมชนวัดหมื่นสาร มักประดับตกแต่งด้วยต้นไม้และซุ้มประตูทางเข้าบ้านให้สวยงาม และร่มรื่นด้วยต้นไม้ เมื่อรวมกับลักษณะของอาคารในละแวกบ้านที่มีขนาดไม่ใหญ่ และความสูงไม่มากเกินไป ทำให้เกิดบรรยากาศบ้านเรือนในชุมชนท้องถิ่นที่อบอุ่น คุณเคย พอเหมาะ นอกจากนี้ ที่นั่งนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง สำหรับการนั่งเล่นและพักผ่อน ที่นั่งหน้าบ้าน แบ่งออกได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ ที่นั่งถาวร คือ ที่นั่งที่ไม่สามารถเคลื่อนย้าย ทนแดดทนฝน ได้แก่ ม้านั่งหินอ่อน ม้านั่งปูน และที่นั่งชั่วคราวที่สามารถพับเก็บ หรือย้ายไปใช้งานได้หลายสถานที่ เช่น เก้าอี้พลาสติก แคร่ไม้ ซึ่งล้วนเอื้อต่อการใช้งานหน้าบ้าน และเปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ที่อยู่บ้าน กับผู้คนที่เดินผ่านไปมาได้เป็นอย่างดี

พื้นที่หน้าบ้าน ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมจำเป็น เช่น การทำงานบ้าน การทำงานเครื่องเงินที่หน้าบ้านของช่างเงิน และกิจกรรมทางเลือก ได้แก่ การนั่งเล่นที่บ้านตนเองหรือบ้านของเพื่อนบ้าน แสดงให้เห็นว่าพื้นที่หน้าบ้าน เป็นตำแหน่งที่สะดวก และพอเหมาะสำหรับการประกอบกิจกรรมเล็ก ๆ ที่ไม่เป็นทางการ

พื้นที่หน้าบ้าน จึงมีคุณสมบัติเป็นพื้นที่ทางสังคมเล็ก ๆ ที่เชื่อมโยงกิจกรรมทางสังคมอย่างเป็นธรรมชาติ และสอดคล้องกับการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านในอดีตของชาวล้านนา ที่มีกนิยฆวมหม้อน้ำที่หน้าบ้านสำหรับแขกผู้ผ่านไปมาได้ดื่มกินน้ำเย็น แสดงถึงการใช้พื้นที่บริเวณหน้าบ้านในฐานะพื้นที่สาธารณะที่ไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจน แนวทางการพัฒนาพื้นที่หน้าบ้าน ควรพัฒนาคุณภาพพื้นที่หน้าบ้านให้เอื้อต่อการเดินมากขึ้น ควรปรับปรุงพื้นที่ริมรั้วบ้านให้มีความโปร่ง เพื่อเพิ่มโอกาสการพบปะระหว่างคนที่อยู่หน้าบ้าน และคนในชุมชนที่สัญจรไปมามากขึ้น เสมือนเป็น “สายตาบนท้องถนน” (Jacobs, 1961) ที่ช่วยสอดส่องและสร้างความปลอดภัยให้บริเวณนั้น ๆ

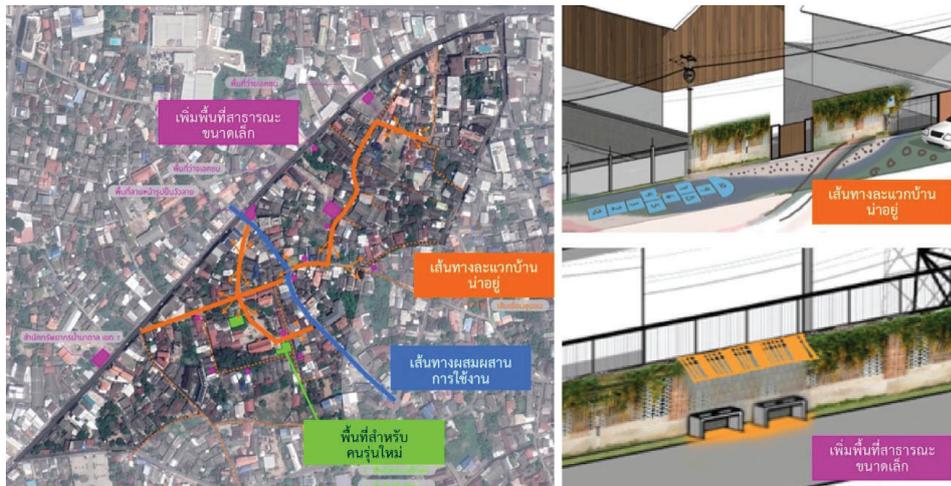
นอกจากนี้ ระยะทางและความยาวของแนวรั้วที่สั้นและไม่ทึบตัน จะทำให้พื้นที่ระหว่างทางมีความน่าสนใจ อบอุ่น ใกล้ชิด และเปิดโอกาสให้เจ้าของบ้านใช้พื้นที่หน้าบ้านประกอบกิจกรรมเล็ก ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางเลือก เช่น ที่นั่งพักผ่อน ร่มเงาต้นไม้ การปลูกพืช หรือร้านค้าขนาดเล็กริมทาง กิจกรรมทางเลือกดังกล่าวจะช่วยให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างคนในละแวกได้

2.4 พื้นที่ร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในชุมชนเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมจำเป็น เช่น การซื้ออาหาร การกินอาหาร การซื้อของใช้ การซื้อเครื่องดื่ม ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่สาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ เป็นสถานที่แวะพักเล็ก ๆ ระหว่างวันของคนทุกกลุ่ม เป็นพื้นที่ที่เปิดตลอดวันและเข้าถึงได้ง่าย และเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานสูงโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและช่างในช่วงเวลาเช้า ในชุมชนวัดหมื่นสารมีร้านค้าหลากหลายประเภท เช่น ร้านอาหาร ร้านของชำ ร้านเหล้า รวมถึงการค้าขายแบบแผงลอยริมทางเท้าและรถเข็นขายสินค้า มีตำแหน่งกระจายอยู่ทั่วชุมชน พื้นที่เหล่านี้จึงเกิดการพบปะของคนในชุมชนโดยไม่ได้นัดหมาย เมื่อมีคนนั่งพักอยู่ที่หน้าร้านและคนในชุมชนผ่านมาซื้อของเช่นกัน จึงเกิดการทักทายและเริ่มพูดคุยกันสั้น ๆ ในช่วงขณะหนึ่ง เป็นพื้นที่กระจาย และแลกเปลี่ยนข่าวสารในชีวิตประจำวัน ส่วนพื้นที่ร้านค้ามักเป็นจุดหมาย

ในช่วงเย็นสำหรับกิจกรรมนวดสังสรรค์ พื้นที่ร้านค้าจึงมีคุณสมบัติเป็น “พื้นที่ที่สาม” ของคนในชุมชนและมีบทบาทเชื่อมโยงโครงข่ายทางสังคมของชุมชนจากกิจกรรมจำเป็นในชีวิตประจำวัน

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ พบร้านค้าประเภท ร้านอาหาร ร้านเครื่องเงิน ร้านเครื่องประดับ กระจุกตัวอยู่บนถนนวิเวลายสายหลัก ซึ่งเจ้าของกิจการมักเป็นคนดั้งเดิมในชุมชน และถนนวิเวลายซอย 3 ซึ่งเจ้าของกิจการเป็นคนใหม่ที่ย้ายเข้ามาในชุมชน เพราะเห็นโอกาสในการทำธุรกิจ โดยคนนอกชุมชนยังไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนมากนัก เพราะไม่มีกลุ่มตัวอย่างใดกล่าวถึงกลุ่มบุคคลเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในด้านความมีชีวิตชีวาของย่านและการใช้พื้นที่อย่างผสมผสาน ถนนวิเวลายซอย 3 มีศักยภาพที่จะเพิ่มกิจกรรมการค้าประเภทอื่น ๆ เช่น ร้านอาหาร ร้านค้าในชุมชน จะทำให้เป็นพื้นที่สำหรับคนทุกกลุ่มได้มากขึ้น ดังได้กล่าวไปแล้วว่าพื้นที่ร้านค้าในชุมชน เป็นพื้นที่ที่พบปะที่สำคัญของคนในชุมชน ทั้งหญิงและชาย และหลากหลายวัย

อีกทั้ง ยังเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนมีโอกาสพบปะคนนอกชุมชนผู้คุ้นเคย เพราะเข้ามาทำงานในย่านหรือผ่านมาในย่าน จึงควรเพิ่มพื้นที่พักผ่อน จุดหยุดนั่งพักบริเวณใกล้ร้านค้า หรือที่ว่างใกล้ร้านค้า โดยคำนึงถึงการให้ร่มเงาอย่างเหมาะสม เช่น ปลูกต้นไม้ ร้านไม้เลื้อย หรือโครงสร้างพร้อมผ้าใบเพื่อให้ร่มเงา และควรคำนึงถึงความปลอดภัยในพื้นที่ร้านค้า ด้วย เพราะเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน (ดังภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 ภาพผังและแนวคิดการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในชุมชนวัดหมื่นสารอย่างมีประสิทธิภาพ ยังต้องมีการดำเนินการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายและการจัดหาผู้ประกอบการที่เหมาะสม มีวิธีการ และมาตรการ แนวทางการปฏิบัติ รวมทั้งการหา กลไกที่มาของเงินและงบประมาณในการจัดการ การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกชุมชน การมีส่วนร่วมกับประชาชนและชุมชนผู้ใช้พื้นที่ ทำให้เกิดเครือข่ายและความร่วมมือในการใช้งานและพัฒนาพื้นที่สาธารณะในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิจัย เรื่อง โครงข่ายสังคมกับพื้นที่สาธารณะของชุมชนวัดหมื่นสาร ย่านวัวลาย เชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุน ทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมทุนวิจัยมหัศจรรย์ วช. ด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2564

เอกสารอ้างอิง

- Appleyard, D. & Lintell, M. (1972). The environmental quality of city streets: the residents' viewpoint. *Journal of the American Institute of Planners*, 38(2), 84-101.
- Atiphot, K. (2005). *Thi wang nai sangkhom Thai*. (In Thai) [Space in Thai society]. Bangkok: Faculty of Architecture, Chulalongkorn University.
- Boissevain, J. (1974). *Friends of friends: network, manipulators and coalitions*. Oxford: Basil Blackwell.
- Carr, S., et al. (1993). *Public space*. London: Cambridge University Press.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington, D.C.: Island Press.
- Gehl, J. & Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Washington, D.C.: Island Press.
- Havighurst, R. J., (1953). *Human development and education*. New York: D. McKay Co.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.
- Moreno, J.L. (1934). Who shall survive?: a new approach to the problem of human interrelations. *American Sociological Association*, 17(1), 77-91.
- Oldenburg, R. (1989). *The great good place*. New York: Da Capo Press.
- Paksukcharern, K. (2008). *Soi lad prayad palang ngan*. (In Thai) [Small sub street save energy: Small public spaces and social spaces for Thai communities]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Project for Public spaces. (2000). *How to turn a place around: a placemaking handbook*. New York: Author.
- Southeast Asia Neighborhoods Network. (2018). *Karn prachum klum phueanban chumchon Wualai*. (In Thai) [Meeting of Wualai community neighborhood group]. ChiangMai: Southeast Asia Neighborhoods Network.

- Tansukanun, P. & Bejrananda, M. (2007). **Phuen thi satharana nai mueang chiwit mueang Khon Kaen.** (In Thai) [A search for vital public spaces: the urban life of Khon Kaen]. Chiang Mai: Maxprint.
- Tansukanun, P. & Duangthima, W. (2012). **Naeotang karn pattana kwam pen yarn lak miti khong mueang Chiang Mai.** (In Thai) [The multi-layered districts of Chiang Mai city]. Chiang Mai: Pu-Pae Printing.
- Tansukanun, P. (2019). **Mueang hang kwam suk: karn okbaep lae wang pang mueang.** (In Thai) [The city of happiness: urban design & planning]. Chiang Mai: TongSam design.
- UN-HABITAT. (2022). **World cities report 2022: envisaging the future of cities.** Nairobi: Author.
- Whyte, W. H. (1980). **The social life of small urban space.** Washington, D.C.: The Conservation Foundation Washington.